

เจ้าของ
ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศุทเทย์
ศาสตราจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน
รองศาสตราจารย์ ดร. สุเมธ อังกรโรหิต
รองศาสตราจารย์ ดร. มารศ คมโท
บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณ ชาติอนันต์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประทุม อังกรโรหิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไชยสิทธิ์ หงส์ธรรม
ดร. ชาญพรงค์ บุญหนุน

ฝ่ายสมาชิก

อรรณพ สะพาน
สังเวียน ฟูเฟื่อง

สำนักงาน ชั้น ๑๓ อาคารบรมราชกุมารี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
รหัสไปรษณีย์ ๑๐๓๓๐ โทรศัพท์ ๒๕๔๔๖๕๔

การส่งชื่อเขียน

กองบรรณาธิการยินดีรับพิจารณาข้อเขียน
ทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่นบทความ
บทความวิจัย รายงานผลการวิจัย บทความ
หนังสือ หรือบทความเขียนที่เสนอตีพิมพ์ใน
วารสารพุทธศาสนศึกษา จากนักวิชาการและ
บุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย ผู้สนใจส่งชื่อเขียน
กรุณาส่งสำเนาข้อเขียนนั้น ๒ ชุด
พร้อมแผ่นดิสก์ (ถ้ามี) ถึงบรรณาธิการ

อัตราค่าสมาชิก

๑ ปี ๑ ฉบับ ๖๐ บาท

๒ ปี ๖ ฉบับ ๑๒๐ บาท

๕ ปี ๑๕ ฉบับ ๓๐๐ บาท

สมัครเป็นสมาชิกติดต่อ ดร. ประทุม อังกรโรหิต

สำนักงานวารสารพุทธศาสนศึกษา ชั้น ๑๓

อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

ธนาคารออมสิน สาขาจุฬาลงกรณ์

เจ้าหน้าที่ปลีก เลขที่ ๒๐ บาท

ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา คานที่อยู่ข้างบน

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารรายเดือนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ISSN 0858-8325 ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕

จากบรรณาธิการ

เศรษฐกิจศาสตร์แบบของพระพุทธเจ้า

วารสาร “พุทธศาสนศึกษา” ของเราฉบับนี้ตีพิมพ์งานวิจัยขนาดยาวเรื่อง “ทุนนิยมกับพุทธศาสนา” ของท่านศาสตราจารย์ ปรีชา ช้างขวัญยืนเพียงเรื่องเดียว ภายหลังจากวารสารของเราตีพิมพ์งานวิจัยขนาดยาวมากขึ้น ทั้งนี้ก็มาจากการคิดของกองบรรณาธิการที่เห็นว่าวารสารของเราควรมีส่วนสนับสนุนการศึกษาวิจัยทางพระพุทธศาสนาในระดับสูง เช่นการเขียนการสอนหรือการทำวิจัยในระดับปริญญาโทและเอก อันการศึกษาเรื่องใดๆก็ตามแต่เอกสารสำหรับอ่านประกอบการศึกษาย่อมเป็นความจำเป็นชนิดพื้นฐาน ตลาดหนังสือในโลกรวมทั้งบ้านเรานั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขด้านเศรษฐศาสตร์ พุค่ง่ายๆก็คือการที่สำนักพิมพ์จะพิมพ์หนังสืออะไรก็ตามแต่เขาต้องมั่นใจว่าขายได้ หนังสือที่ว่าด้วยเรื่องยากๆ สูงๆ ในทางวิชาการ หรือที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับเรื่องทางวิชาการเรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมมีโอกาสยากมากที่จะได้รับการจัดพิมพ์ บ้านเรานั้นแม้ตลาดหนังสือด้านพุทธศาสนาจะเฟื่องฟู (คงจะเห็นได้จากในร้านหนังสือใดๆทั่วไปจะมีแผนกพุทธศาสนาเป็นการเฉพาะ โดยมีหนังสือให้เลือกจับจ่ายซื้อหาหลากหลายมาก) แต่เนื้อที่สำหรับงานทางวิชาการระดับสูงก็แทบจะกล่าวได้ว่ามีน้อยมาก หรือไม่มีเลย ท่านพุทธทาสเป็นตัวอย่างของผู้ที่เข้าใจเงื่อนไขด้านการตลาดที่ว่ามีและเข้าใจว่าการมีหนังสือระดับสูงในทางพุทธศาสนาเป็นความจำเป็นแก่การศึกษาพระพุทธศาสนาในสังคมเรา ท่านจึงก่อตั้งทุนสำหรับจัดพิมพ์หนังสือในแนวนี้ขึ้นที่สวนโมกข์ เป็นท่านองว่างานจะมีหนังสือเช่นนี้เกิดขึ้นได้ต้องมีกระบวนการชนิดพิเศษต่างหากจากกลไกตลาด วิธีที่ท่านใช้ก็คือวิธีการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาอันได้แก่ระบบ “ธรรมทาน” ที่ดำเนินการผ่านระบบสหกรณ์คือพุทธบริษัทช่วยกันบริจาคเงินตั้งเป็นกองทุนเพื่อการนี้ *บาลีปกรณ์สมาคม* (The Pali Text Society) ในระยะแรกๆ (หรือแม้แต่ขณะนี้) ก็ใช้ระบบที่ว่ามีสำหรับผลิตงานดีๆออกมาให้เราอ่าน

วารสารของเราอยู่ได้ด้วยเงินอุดหนุนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การที่มหาวิทยาลัยสนับสนุนกิจกรรมเช่นนี้อาจถือได้ว่าเพื่อเป็นธรรมทานซึ่งเป็นภาระหลักอย่างหนึ่งของ

มหาวิทยาลัยในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยอาศัยช่องทางของวารสารที่มีเงินอุดหนุนอยู่เป็นประจำนี้ ทางกองบรรณาธิการก็เห็นว่าเมื่อมีงานใดๆ ในทางวิชาการผ่านมือเรา เราก็ไม่ควรปล่อยให้ผ่านไปเพียงเพราะว่างานนั้นเป็นงานขนาดยาวเกินกว่าปริมาณของบทความที่เป็นเรื่องปกติที่เราจะลงตีพิมพ์ สมควรนำมาว่าสิ่งที่เราตั้งใจไว้แต่แรกนั้นสมตามที่ตั้งไว้ คืองานวิจัยขนาดยาวหลายเรื่องที่เราตีพิมพ์ลงในวารสารนั้น ได้กลายเป็นเอกสารสำคัญที่ท่านครูบาอาจารย์และนิสิตนักศึกษาด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาในบ้านเราได้ใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนและค้นคว้าเพื่อทำวิจัย

สำหรับเล่มนี้ว่าด้วยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ในบ้านเราที่นับวันก็เริ่มมีคนในวงวิชาการสนใจมากขึ้นตามลำดับ แนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ของพุทธศาสนาที่เรากำลังสนใจกันอยู่นี้ ดูเหมือนจะเริ่มจากการที่มีนักเศรษฐศาสตร์ฝรั่งคนหนึ่งชื่อชูเมกเกอร์ (E. F. Schumacher) ได้แต่งหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ *Small is Beautiful* ขึ้นแสดงทัศนะของท่านเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐศาสตร์ ในหนังสือนี้มีอยู่บทหนึ่งที่ท่านผู้เขียนได้หยิบยกแนวคิดทางพุทธศาสนามากล่าวเป็นทำนองว่า

เป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับการหนีไปจากเศรษฐกิจทุนนิยมที่กำลังกัดกร่อนโลกอยู่เวลานี้ ในประเทศอังกฤษเวลานี้มีการจัดตั้งสถาบันขึ้นแห่งหนึ่งชื่อ *Schumacher Institute* เป็นองค์กรภาคเอกชนที่ให้การศึกษาและรณรงค์เรื่องเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับเรื่องนิเวศวิทยาและอนาคตของโลก ผู้อำนวยการสถาบันคนปัจจุบันก็คือ ฟริตจอฟ คาปรา (Fritjof Capra) ผู้แต่งหนังสือ *The Tao of Physics* อันลือชื่อและชาติเป็นประวัตินักการณคนนั้น

“พุทธเศรษฐศาสตร์” (Buddhist Economics) กลายเป็นคำที่ใช้กันทั่วไปในวงวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาทางเลือก (คือเลือกที่จะหนีไปจากทุนนิยม-บริโภคนิยม แม้ไม่ทั้งหมดก็หนีไปจากส่วนที่แย่ๆ ของทุนนิยม-บริโภคนิยม) ในมหาวิทยาลัยบางแห่งทั้งในและต่างประเทศ มีการบรรจุวิชาพุทธเศรษฐศาสตร์เข้าในหลักสูตร การที่แนวความคิดในทางพระพุทธศาสนาได้พัฒนามาเป็น “วิชา” ที่สอนกันในมหาวิทยาลัยนี้สำหรับผมถือว่าเป็นเรื่องดี ดีตรงที่พอเข้ามาอยู่ในมหาวิทยาลัยแล้ว การศึกษาอย่างรอบคอบและเป็นระบบก็จะตามมา ซึ่งก็หมายความว่าหากผลจากการศึกษาวิจัยที่นักวิชาการในมหาวิทยาลัยกระทำต่อทัศนะทางเศรษฐศาสตร์ของพุทธศาสนานั้นออกมาอย่างมีน้ำหนัก มีความน่าเชื่อถือ มีพลังทั้งในทางวิชาการและจริยธรรมเพียงพอ โอกาสที่โลกจะได้รับประโยชน์จากทัศนะทางเศรษฐศาสตร์ของพุทธศาสนาในทางปฏิบัติกันจริงๆ ก็ย่อมจะมีมากขึ้น

ทุนนิยมนั้นดูจะเป็นระบบเศรษฐกิจที่ตายยาก เคยมีคนอย่างมาร์กซ์ที่พยายามจะทำลายให้ทุนนิยมหมดไปจากโลก แต่ความพยายามนั้นก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเองตรงที่ปล่อยให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปตามธรรมชาติของมัน บ้านไหนที่ปลูกหญ้าไว้ที่สนามหน้าบ้านจะรู้ว่าการตัดหญ้าให้เตียนอยู่เสมอเป็นงานที่ยุ่งยากเพียงใด ทุนนิยมเหมือนการปลูกหญ้าแล้วปล่อยให้รกอย่างนั้น ไม่เหนียว แต่สนามหญ้าชนิดนี้จะไม่งามตาเท่าชนิดที่ตัดให้เตียน มาร์กซ์นั้นว่าไปแล้วก็คือคนที่เสนอความคิดว่าเราต้องตัดหญ้าให้เตียนอยู่เสมอนะ แต่สังคมนุญย์นั้นซับซ้อนมาก โลกก็ซับซ้อนมาก เลยไม่มีใครตัดหญ้าให้เตียนได้อย่างที่มาร์กซ์ต้องการเพราะเกินกำลัง ความเลวร้ายของทุนนิยมอยู่ตรงที่เมื่อปล่อยให้หญ้าขึ้นกันตามธรรมชาติ ก็จะมีบางต้นที่หากินเก่งโตกว่าต้นอื่นๆ ที่ไม่เก่งก็แคว่แกระินแล้วทยอยล้มตายไป

ความเลวร้ายของทุนนิยมเป็นสิ่งที่ไม่มีใครอาจปฏิเสธได้ แต่มีความเห็นต่างกันในเรื่องการแก้ไข ช้างหนึ่งนั่นคือพวกมาร์กซิสต์ที่เห็นว่าวิธีแก้ไขความเลวร้ายของทุนนิยมมีอยู่ทางเดียวคือทำลายมันทิ้งเสีย แต่ก็มีนักคิดด้านเศรษฐศาสตร์จำนวนไม่น้อยเห็นว่าความเลวร้ายของทุนนิยมอย่างที่เป็นอยู่และคาดการณ์ว่าจะเกิดในอนาคตยังอยู่ในระดับที่ไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องขจัดทิ้งทั้งหมด สิ่งที่เราต้องการคือการปรับแต่งทุนนิยม เท่าที่ผสมสังคมนักคิดทางด้านพุทธศาสนาในบ้านเราที่เขียนงานทางด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ออกมามักอยู่ในกลุ่มนี้ คือเห็นว่าทุนนิยมยังเยียวยาได้ ปรับแก้ได้ โดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

นั่นเอง ท่านอาจารย์ปริชาได้เสนอความคิดในงานวิจัยนี้ว่า อย่างไรเสีย พระพุทธศาสนาที่ไม่ใช่ลัทธิทาง เศรษฐศาสตร์ คงนั้นท่านจึงไม่ได้นำเสนอแนวคิดของพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นลัทธิเศรษฐกิจ (ตัวอย่างของลัทธิเศรษฐกิจก็เช่นทุนนิยมหรือสังคมนิยมมาร์กซิสต์ เป็นต้น ซึ่งก็แปลว่าจะเอาพระพุทธศาสนามาจัดอยู่ในกลุ่มลัทธิเหล่านี้ไม่ควรเพราะเป็นของคนละประเภท) แนวคิดข้อนี้ของท่านอาจารย์ปริชาดูจะเกี่ยวเนื่องไปยังแนวคิดในทางปรัชญา สังคมและการเมืองของพระพุทธศาสนาตามความเชื่อของท่านที่ปรากฏในงานก่อนหน้านี้ คือท่านเชื่อว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่ลัทธิการเมืองใดๆทั้งนั้น หลักธรรมส่วนที่ว่าด้วยการเมืองการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงแสดงดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นท่านอาจารย์ปริชาเห็นว่าสามารถใช้ได้กับการปกครองใดๆก็ตาม เพราะพุทธศาสนาไม่เรียกร้องระบบ แต่เรียกร้องว่าคนที่อยู่ในระบบนั้นต้องมีธรรม โดยที่ระบบที่ว่านี้จะเป็นเรื่องของการเมืองหรือการเศรษฐกิจก็ได้

งานวิจัยของท่านอาจารย์ปริชาเรื่องนี้ตามความเห็นของผมเป็นงานที่วิเคราะห์จุดอ่อนของทุนนิยมจากแง่มุมของพุทธธรรมเอาไว้ละเอียดลออมาก และที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือ

เมื่อท่านพยายามเสนอว่าปัญหาที่ลัทธิทุนนิยมสร้างขึ้นจะได้รับการแก้ไขอย่างไรจากมุมมองของพุทธศาสนา ท่านก็ได้ละเอียดประคั้นเรื่องความเป็นไปได้ในทางการปฏิบัติจริง ผมเคยได้ยินคนจำนวนไม่น้อยวิจารณ์ว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเช่นเรื่องความเมตตา เรื่องการอยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง เรื่องทาน เป็นต้นล้วนแล้วแต่ “ฟังดูดี” แต่ปัญหาของโลกไม่ได้อยู่ที่เราต้องการความคิดที่ฟังดูดีเท่านั้น เราต้องการความคิดที่ฟังดูดีและปฏิบัติได้จริงด้วย นักคิดมาร์กซิสต์รุ่นเก่าของไทยอย่างจิตร ภูมิศักดิ์ก็เคยวิจารณ์แนวคิดของพระพุทธศาสนาอย่างนั้น และที่น่าสนใจมากกว่านั้นคือนักคิดสายนี้บางคนในรุ่นเดียวกันนั้นเช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ ที่เสนอว่าวิธีที่จะทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนาฟังดูดีและปฏิบัติได้จริงก็คือเอาพุทธธรรมไปผสมผสานกับลัทธิสังคมนิยม ท่านพุทธทาสกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ นั้นเป็นสหราชอาณาจักรที่ติดต่อกันทางจดหมายอยู่เสมอ แนวคิดเรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” ของท่านพุทธทาสซึ่งเป็นแนวคิดที่พยายามเสนอว่าปรัชญาเศรษฐศาสตร์การเมืองของพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไรตามความเห็นของผมก็จัดอยู่ในสาย “พุทธ+สังคมนิยม” ที่กล่าวมานี้ ต่างกันก็ตรงที่กุหลาบ สายประดิษฐ์คิดถึงมาร์กซ์ ในขณะที่ท่านพุทธทาสไม่ได้คิดถึงเลย

ท้ายที่สุดแล้ว การถกหาญให้เทียบอย่างไรเสียก็เป็นงานที่เหนือกว่าการปล่อยหญ้าไว้ อย่างนั้น ธัมมิกสังคมนิยมโดยท่านพุทธทาสอาจใช้ได้กับสนามหญ้าที่ขนาดไม่ใหญ่นัก ขนาดที่พอเหมาะนี้ทำให้เราไม่เหนื่อย เหล่าจิ้งจอกกล่าวถึงประเทศในฝันว่าควรเป็นประเทศเล็ก แต่ประเทศไทยไม่ใช่สนามหญ้าเล็กๆ ยิ่งโลกทั้งโลกด้วยแล้วยิ่งไปกันใหญ่ แปลว่าเราควรปล่อยสนามหญ้าทุนนิยมแห่งโลกนี้ไปอย่างนั้นด้วยใจอุเบกขาหรือ ดูเหมือนท่านอาจารย์ปริชาจะตอบว่าไม่ วิธีที่ท่านอาจารย์ปริชาเสนอไว้ในงานนี้ (แม้ท่านจะไม่พูดออกมาตรงๆ) เพื่อให้งานดูแลสนามหญ้าที่ใหญ่โตมโหฬารไม่ใช่เรื่องที่เกินกว่าแรงก็คือ แทนที่จะพึ่งคนตัด ต้นหญ้าในสนามแต่ละคันทันนั้นแหละควรช่วยกันดูแลสนาม (อาจารย์ปริชาต่างจากท่านพุทธทาสก็ตรงนี้) แนวคิดแบบที่ท่านอาจารย์ปริชาเสนอที่ท่านเรียกว่า “สมุหนิยม” นั้น ไม่ใช่ลัทธิที่พึ่งพาคนตัดหญ้าอย่างลัทธิมาร์กซ์หรือท่านพุทธทาส หากแต่พึ่งพาต้นหญ้าในสนามทุกต้นให้ช่วยกันดูแลสนาม การดูแลที่เป็นพื้นฐานที่สุดก็คือเราจะไม่เอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ซึ่งนี่ก็คือหลักเมตตาในพระพุทธศาสนานั้นเอง หากเราคิดว่า “เศรษฐศาสตร์” ใหญ่กว่าเรื่องเงินทองหรือการทำมาหากิน ข้อเสนอของพระพุทธศาสนาตามที่ท่านอาจารย์ปริชาเสนอก็เป็นเรื่องทางเศรษฐศาสตร์ แลยังเป็นเรื่องทางเศรษฐศาสตร์ชนิดที่จะช่วยผู้วิฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในโลกปัจจุบันอันเนื่องมาจากการชดดวงเศรษฐศาสตร์ให้แก่บ นักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญบางคนสมัยนี้เช่น Amartya Sen ก็พยายามขยายพรมแดนเศรษฐศาสตร์ที่เคยกว้างให้กลับไปเป็นดั้งเดิม คือกลับไปหาศีลธรรม ศาสนา สังคม รวมทั้งธรรมชาติ การพยายามประสานธรรมเข้ากับเศรษฐกิจจึงไม่ควรมองว่าไม่ใช่งานเศรษฐศาสตร์ ♦